

Gotovo trećina ukupne poljoprivredne proizvodnje u Makedoniji dovedena je u pitanje zbog otvaranja rudnika plemenitih metala u jugoistočnom delu zemlje. Tri strane kompanije, od kojih dve već grade rudnike za eksploataciju zlata, srebra i bakra, a jedna planira da traži koncesiju nakon kompletiranja geoloških istraživanja, sa procesom obrade rude metodom luženja, odnosno ekstrakcije metala cijanidom ili sumpornom kiselinom, mogu da izazovu opasno zagađenje najvećeg poljoprivrednog regiona u zemlji.

Ova strategija je protivna trenutnoj politici Vlade, koja je u poslednjih osam godina dodelila 620 miliona evra poljoprivrednih subvencija, od kojih je većina završila upravo u ovom regionu.

Građani se mobilisu i putem referendumu žele da zaustave ulazak teške i zagađujuće industrije u ovaj kraj i upozoravaju na štetne posledice po životnu sredinu.

Na jugoistoku zemlje, poljoprivreda je glavna ekonomska aktivnost. Statistika pokazuje da 237,7 miliona evra iznosi bruto dodata vrednost poljoprivrede u ovom regionu, što znači da se ovde proizvede 30% svih poljoprivrednih proizvoda u zemlji.

Područje đevđelijsko-valandovske i strumičko-radoviške doline, zbog bogate hidrografske mreže, velikog broja sunčanih dana i povoljne klime, okarakterisano je kao dominantno poljoprivredni region.

Nekoliko koncesija za eksploataciju metalnih mineralnih sirovina u ovom regionu, pretila da stavi crnu tačku na idiličnu sliku poljoprivrednog raja.

Od tri strane kompanije, dve su već dobile koncesije za eksploataciju zlata, srebra i bakra, a jedna planira da dobije takvu koncesiju po završetku geoloških istraživanja.

Već tri godine kanadska kompanija Reservoir Minerals ima dozvolu za geološka istraživanja na planini Kožuf i nedavno je odlučila da zatraži koncesiju za eksploataciju zlata i bakra.

Planove kompanije pokvarili su građani Đevđelije, koji su na referendumu glasali protiv otvaranja rudnika.

Koncesija za iskopavanje plemenitih metala, zlata i bakra, u rudniku Strumica, odobrena je 2012. godine kanadskoj kompaniji Euromax Resources.

Koncesija za eksploataciju zlata, srebra i bakra, na period od 30 godina, dodeljena je ukrajinskoj kompaniji Sardic MC, koja na istoj lokaciji gradi kapacitet za preradu rude, koji spada u kategoriju G1 - teška i zagađivačka industrija.

Ekolozi i stručnjaci za zaštitu životne sredine upozoravaju da otvaranje rudnika u ovom delu zemlje pretila ekološki čistoj poljoprivrednoj proizvodnji.

Poljoprivreda i rudarstvo ne idu „ruku pod ruku“

Stručnjaci upozoravaju da u Evropi ne postoje rudnici sa otvorenim kopom koji koriste metodu luženja, odnosno ekstrakcije metala cijanidom ili sumpornom kiselinom. Prema

njima, razvoj poljoprivrede u takvom okruženju je nezamisliv.

Konsultant za životnu sredinu, Stole Georgiev, kaže da su rudarstvo i rudarski kopovi sami po sebi najveće ekološko žarište, s obzirom da imaju opasan uticaj na životnu sredinu, vazduh, vodu, zemljište, i nije slučajno da od 20 ekoloških „vrućih tačaka“ identifikovanih od strane Ministarstva za životnu sredinu, 15 od njih čine rudnici.

U principu, gde god postoje rudnici ili teška industrija, poljoprivreda je uvek kolateralna šteta. Zagađenje se najviše očekuje od tretmana rude rastvorom sumporne kiseline.

Sumporna kiselina je jedno od najotrovnijih i najkorozivnijih sumpornih jedinjenja.

Tretiranje rude sumpornom kiselinom ima za cilj da putem hemijske reakcije dovede do ekstrakcije bakra i drugih elemenata rude, formiranjem vodenog rastvora bakar-sulfata.

Ovaj rastvor se podvrgava procesu elektrolize kako bi se izdvojio bakar iz vodenog rastvora, objašnjava Georgiev. On dodaje da će nakon tretmana rude sumpornom kiselinom, doći će do njenog isparavanja, pri čemu se mogu pojaviti lokalne kisele rose, pa čak i kisele kiše.

Osim toga, Georgiev objašnjava da će za proces elektrolize i ispiranja rudnog materijala biti potrebna ogromna količina vode i da će doći do zahvatanja vode iz reka i potoka, čije vode će biti uključene u proces.

„Uključivanje vodotokova imaće uticaj na dostupnost vode za navodnjavanje poljoprivrednih površina u zahvatu rudnika. Upotreba zagađene vode u poljoprivredi može dovesti do uništavanja mikroflore i mikrofaune i zagađivanja poljoprivrednih proizvoda sa teškim toksičnim metalima“, upozorava Georgiev.

„Sa miniranjem (upotrebom eksploziva), pored vibracija, često dolazi do poremećaja režima podzemnih voda. Postoje slučajevi potpunog ili delimičnog presušivanja bunara zbog vibracija od miniranja“, rekao je Georgiev.

Prašina koja nastaje iskopavanjem rude, kao i rastvor sumporne kiseline i bakar sulfat, predstavljaju pretnju za kontaminaciju tla.

Loša reklama za poljoprivrednu proizvodnju

Otvaranje rudnika i prerađivačkih kapaciteta predstavljaju lošu reklamu za poljoprivredu.

„Postoji mnogo primera da se proizvodi proizvedeni u neposrednoj blizini rudnika, loše prodaju na tržištu. A ovaj kraj je poznat po poljoprivrednoj proizvodnji od koje živi veliki broj stanovnika“, kaže Georgiev.

„S obzirom da nas i dalje pitaju da li je neki poljoprivredni proizvod iz Velesa, zbog zagađenja iz topionice, isto tako će rudnici u našem regionu doneti loš publicitet i ugroziti naš ionako loš plasman“, kažu građani.

Od kada su postali glasniji zahtevi građana da se putem referenduma izjasne da li odobravaju otvaranje rudnika, koncesionari su takođe počeli da vode kampanju, uveravajući

da će proces proizvodnje biti ekološki bezbedan, i bez štetnih emisija u atmosferu, zemlju i površinske vode.

Kompanija Sardic MC saopštila je da se instalira najsavremenija oprema.

„Nema topljenja rude, tu se radi o bezbednom zatvorenom ekološkom procesu, bez spoljašnjih emisija. Nema ispuštanja industrijskih voda. U našem kompleksu, proizvodni proces je tehnološki povezan sa cirkulacijom rastvora koji dobijamo luženjem rude. Luženje je proces u kome se vrši orošavanje rude, koja je prvo drobljena, što znači da nema prašine. Ruda se orošava slabim rastvorom sumporne kiseline sistemom kap po kap, čime se sprečava isparavanje i dobija bakar-sulfat od 0,15% kao konačan proizvod, i to je plavi kamen koji se koristi u poljoprivredi kao ekološki pesticid, poznat kao bordovska čorba. I od tog rastvora bakar-sulfata dobija se katodni bakar pomoću elektrolize. Rastvor stalno kruži“, rekao je Boško Sibinovski iz kompanije Sardci MC.

Međutim, Georgiev kaže da bez obzira na garancije stranih investitora, fraza „da će se ispoštovati sve evropske direktive“ ne garantuje da će se ove direktive zaista poštovati, navodeći primer rudnika Jegunevce, gde je koncesionarima bilo davano nekoliko rokova da ispune obaveze, da bi na kraju bila izdata naredba za zatvaranje rudnika.

Prema njegovim rečima, postoji veliki rizik od nesreće ili havarije, naročito kada je reč o seizmički aktivnim oblastima kao što je Valandovo.

„Skladištenje i isporuka sumporne kiseline je uvek rizična operacija, s obzirom da će se odvijati na dnevnom ili nedeljnom nivou, što znači da ćemo bar jednom nedeljno na putu do rudnika imati tempiranu bombu“, kaže Georgiev.

Skladištenje sumporne kiseline u blizini rudnika je isto tako potencijalna opasnost, i može da izazove ozbiljne posledice u slučaju izlivanja, dodaje Georgiev.

Đevđelija protiv, Valandovo želi referendum

Na prvom referendumu koji je održan u jugoistočnoj Makedoniji, u Đevđeliji, građani su se jednoglasno izjasnili protiv otvaranja rudnika. Na pitanje „Da li ste za ili protiv otvaranja rudnika metaličnih mineralnih sirovina na teritoriji opštine Đevđelija?“, čak 99,1% građana je glasalo protiv, i na taj način izrazilo nepoverenje u državne institucije, koje su pokušale da uvere građane da rudnik neće imati štetne posledice po životnu sredinu.

Inicijativa „Spas za nas“ iz Đevđelije, posle referenduma, ocenjuje da je opština odbranila svoju budućnost. Oni objašnjavaju da način na koji je pitanje postavljeno garantuje da na teritoriji Đevđelije u budućnosti ne može da se traži koncesija za geološko istraživanje, a pogotovo ne za eksploataciju i vađenje mineralnih sirovina. Odluka koju su doneli građani na referendumu je obavezujuća.

Istovremeno, postoje inicijative za raspisivanje referenduma u Valandovu i Bogdancima, s

obzirom da lokalitet Kazandol obuhvata tri okolne opštine, Valandovo, Bogdanic i Dojran. Iako je ovaj rudnik već u izgradnji, i prema proceni investitora, realizovana je već trećina investicije, građani kažu da bitka protiv otvaranja rudnika i postrojenja za preradu rude, traje dugo, od kada je odobrena koncesija za eksploataciju. Odluka je objavljena u Službenom glasniku u februaru 2015.

Lokalno ekološke udruženje u Valandovu nekoliko puta je reagovalo na opštinskom savetu i kod gradonačelnika, i pisalo Ministarstvu za životnu sredinu, ali je naišlo na zid ćutanja. Zanimljivo je da se u poslednjem Lokalnom akcionom planu za životnu sredinu opštine Valadnovo tvrdi da je opština ekološki čista i da je osnovna delatnost poljoprivreda, i favorizuje se organska proizvodnja. Iako se pominje rudnik Kazandol kao potencijalno mesto za eksploataciju bakra, u ovom programu se ne predviđa kapacitet za preradu rude, koji spada u kategoriju G1 - teška i zagađujuća industrija.

Poljoprivrdnici u regionu kažu da pravila o organsko proizvodnji zabranjuju da se u prečniku od 50 kilometara nalazi deponija, a kamoli rudnik ili kapacitet za obradu rude.

Inicijativa „Spas za Valadnovo“ zahteva od odbornika u Gradskom veću da zakažu sednicu sa samo jednom tačkom dnevnog reda - referendum o otvaranju rudarskog kompleksa.

Međutim, profesor prava Borče Davitkovski, kaže da bi u ovom slučaju referendum bio post faktum, s obzirom da je investitoru koncesija već odobrena i da odluka neće imati pravne posledice.

„Međutim, postoje pravni mehanizmi kojima može da se zahteva zaustavljanje izgradnje postrojenja za preradu rude u Valandovu. Može se tražiti raskidanje ugovora o koncesiji ili izuzimanje kapaciteta za preradu iz ugovora. Koncesije za mineralne sirovine daje Vlada, odnosno Ministarstvo ekonomije, a opština u ovom slučaju je samo konsultant“, kaže Davitkovski.

Bez obzira na pravno dejstvo, stručnjaci smatraju da glas građana mora da se poštuje kada je u pitanju donošenje odluke o ulasku industrije, imajući u vidu potencijalne rizike.

„Rizici za životnu sredinu od otvaranja rudnika i kapaciteta za preradu rude metodom luženja, naravno postoje. Pitanje je koliko smo ozbiljna država da ove rizike svedemo na minimum. S druge strane, potpuno je legitiman zahtev građana, posebno u jugoističnom regionu, koji se uglavnom bave poljoprivredom, da se na referndumu izjasne da li su za ili protiv ulaska ove industrije na njihovu teritoriju. U Valandovu rudnik se već gradi, što znači da je neko iz opštine dao pozitivno mišljenje o tome, a da li je konsultovano lokalno stanovništvo, to je drugo pitanje“, rekao je bivši dekan Rudarsko-geološkog fakulteta u Štipu Todor Delipetrov.

Bogatstvo za koncesionare, za državu mrvice

Koncesije za mineralne sirovine u Makedoniji dobilo je 280 firmi, i one plaćaju godišnje naknade u iznosu od milion dolara, pokazuju podaci Ministarstva ekonomije. Koncesije su izdate za 73 vrste minerala, na površini od oko 390 kvadratnih kilometara.

Za korišćenje mineralnih sirovina, kompanije plaćaju po dve osnove. Prva je naknada za izdate koncesije i ona na godišnjem nivou iznosi jedan milion dolara za sve aktivne koncesije. Druga je definisana Tarifama za utvrđivanje visina naknada, i kompanije plaćaju za količinu eksploatisanih sirovina podeljenih u pet kategorija, i za njih se plaća po toni, procentu tržišne vrednosti ili u apsolutnom iznosu.

Prema Zakonu o koncesijama, koncesiona naknada iznosi 2% od vrednosti metala, od čega u budžet opštine ide 78%, a 22% u državni budžet.

Eksperti komentarišu da su naknade koje plaćaju kompanije veoma niske.